

1873-75 YILLARINDA KAYSERİ HACI KILIÇ MAHALLESİ ESNAFININ MESLEKLERİNE GÖRE GELİR VE VERGİ DURUMLARINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER

Ekrem ERDEM*

Sefure DEVECİ**

ÖZ

Bu çalışmada, KAYTAM Arşivi'nde, esnafa dair en kapsamlı eser olan Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defterleri incelenerek 1873-1875 yıllarında Kayseri Hacı Kılıç Mahallesi esnafının durumu incelenmiştir. Kişilerin meslekleri, yıllık gelirleri ve ödedikleri vergi miktarlarının yanı sıra, mesleği bırakan esnafın bırakma nedenleri ve bundan doğan olumsuzluklar da tespit edilmiştir. 1873-1875 yılları arası Osmanlı Devleti açısından ulusal ve bölgesel düzeylerde pek çok sosyal, politik ve ekonomik olumsuzluğun yaşandığı bir dönemdir. Esnafın gelir ve vergi durumundaki değişikliklerden çıkan sonuçlar *Doksan Kıtlığı* denilen büyük kuraklık, dönemin dramatik zorluklarını en fazla yaşayan Orta Anadolu şehirlerinden birinin de Kayseri olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kavramlar: Kayseri İktisat Tarihi, Hacı Kılıç Mahallesi, Kayseri'de Esnaf ve Meslekler, Kayseri'de Gelir ve Vergi Dağılımı, Doksan Kıtlığı.

CHANGES IN INCOME AND TAX SITUATIONS OF KAYSERİ HACI KILIÇ QUARTER GUILDS IN ACCORDANCE WITH THEIR OCCUPATIONS DURING 1873-75

ABSTRACT

In this study, the situation of guilds in Kayseri Hacı Kılıç Quarter has been investigated for the period of 1873-75 deciphering the Records of Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf as a most comprehensive archive work about guilds in KAYTAM Archive. In addition to individual occupations, their annual incomes, and their tax payments, the reasons for going out of occupation of the guilds, and resulting troubles have been also identified. The period of 1873-75 were the years of many social, political, and economic troubles for Ottoman State at national and regional levels. Findings of the study regarding changes in the guilds' income and tax situation demonstrates that Kayseri was one of the most affected Middle Anatolian cities experiencing the dramatic difficulties of the great drought period called as the Ninety Scarcity.

Keywords: Economic History of Kayseri, Hacı Kılıç Quarter, Guilds and Occupations in Kayseri, Income and Tax Distribution, Ninety Scarcity.

---

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

** Tarihçi, Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü.

Makalenin kabul tarihi: Mayıs 2015.

GİRİŞ

Bu çalışmada esnaf hakkında bilgi veren *Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defterleri* ışığında, 1873-75 yılları için Kayseri'ye bağlı Hacı Kılıç Mahallesi esnafı hakkında bir inceleme yapılmıştır. Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi (KAYTAM)¹ Arşivi'nde bulunan bu defterler toplam 140 ciltten oluşmaktadır. Bunun 110 cildi Kayseri merkez mahallelerindeki esnafa dair bilgiler verirken, diğer 30 ciltte Kayseri köylerindeki esnafa dair bilgiler verilmiştir. Defterler 1871-1878 dönemine aittir. Defterlerde esnafa dair çeşitli bilgiler verilmiştir. Bunlar sırasıyla; esnafın ismi ve şöhreti, memleketi, ikametgâh adresi, hangi yıllarda hangi sanatla ya da meslekle meşgul olduğu, geliri ve ödediği vergi miktarıdır. Bu bilgilerin yanı sıra, bazı esnafın hastalık, ölüm, askerlik ve taşınma gibi özel durumları da belirtilmiştir.

KAYTAM Arşivi'nde kayıtlı olan bu defterler, tarafımızca defter ve cilt numaraları ile ait oldukları mekânlara göre tasnif edilmiştir (Kayseri Merkez Mahalleleri için bakınız *EK Tablo 1*, Kayseri Köyleri için ise bakınız *EK Tablo 2*). Toplam 140 ciltten oluşan bu defterlerin hepsinin transkripsiyonunun yapıp değerlendirilmesi Kayseri'nin sosyal ve iktisadî tarihi için önemli olduğu kadar Anadolu sosyal ve iktisadî tarihi için de önemlidir. Böyle bir çalışmada bütün ciltlerin değerlendirilmesi mümkün olmadığı için ancak mahalle mahalle değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Çalışmaya kaynak teşkil eden defterler olarak, *Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defteri*'nin Kayseri merkez mahallelerine ait olan birinci defterin birinci ve ikinci ciltleri tercih edilme nedeni ise, tutulan ve kaydedilen ilk defter olmasıdır. Birinci ciltte 103 varak, ikinci ciltte ise 93 varak bulunmaktadır. Kayıtların tutulduğu tarihler ise, 1873, 1874 ve 1875 yıllarıdır. İkinci cilt, birinci cildin devamı niteliğindedir, her iki ciltte de Kayseri Hacı Kılıç Mahallesi esnafı hakkında bilgi verilmektedir. Diğer ciltler diğer mahallelere aittir.

Çalışmada evvela Kayseri Merkez Mahallelerine ait birinci defterin birinci ve ikinci ciltlerinin transkripsiyonu yapılmış, daha sonra elde edilen veriler değerlendirilmiştir (orijinal bir belge örneği için bakınız *EK-Resim 1* ve transkripsiyonu yapılmış belge örneği için ise bakınız *EK-Resim 2*).

Araştırma esnasında yapılan incelemelerde *Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defteri* ile ilgili müstakil bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde de bu belgelerden bulunmamaktadır. Yapılan bu çalışma alanında ilk olma özelliğinden dolayı da ayrıca önem taşımaktadır. Belgelerin içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla, *Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf*, herhangi bir kişinin yapmış olduğu işin o kişinin mesleği olduğuna dair devletin ona verdiği *iş yapma izin belgesi* olarak tanımlanabilir. Söz konusu defterlerde aynı zamanda kişinin gelir ve vergi durumu da açıkça belirtildiği için, *gelir beyannamesi* özelliği de taşımaktadır.

Elde edilen veriler değerlendirilirken, esnafın adı, şöhreti veya kapı numarasından ziyade; mesleği, yıllık kazancı, ödediği yıllık vergi miktarı, mesleği bırakan esnafın bırakma nedeni ve işi bırakan esnaftan dolayı oluşan vergi kaybı gibi konular değerlendirilmiştir. Bu sayede, Kayseri Hacı Kılıç Mahallesi esnafının 1873, 1874 ve 1875 yıllarındaki meslekleri, hangi mesleğe daha fazla veya daha az rağbet ettikleri, bu mesleklerde kaç kişi oldukları, toplam gelir ve vergi miktarları, hangi gelir gruplarında ne kadar kişi oldukları, kişi başına düşen gelir ve vergi miktarları öğrenilmiştir.

Mevcut araştırmada *esnaf sayısı* tespit edilirken 1873 yılı temel alınmıştır. Zira 1873'te 171 esnaf varken, bu sayı 1874'te 143'e, 1875'te ise 127'ye düşmüştür. Bu gelişmenin altında yatan unsurların bir kısmı elbette Orta Anadolu'da ve Kayseri'de ortaya çıkan gelişmelerden kaynaklanırken, İmparatorluk çapında meydana gelen siyasi ve ekonomik değişikliklerden ya da hadiselerden kaynaklanmış olması da muhakkaktır. Ancak, bu çalışmada bunların her birinin etkisini ayrı ayrı tespit etmek mümkün değildir. Bunun için daha geniş kapsamlı çalışmaların yürütülmesine ihtiyaç vardır.

I. KAYSERİ HACI KILIÇ MAHALLESİ ESNAFININ YILLARA GÖRE GELİR VE VERGİ DAĞILIMI

Çalışmanın bu bölümünde mahalle esnafının gelir aralığı olarak 0-500, 501-1000, 1001-1500, 1501 ve üzeri kuruş olarak dilimler belirlenmiştir. Bu gelir aralıkları ise 1873, 1874 ve 1875 yılları için ayrı ayrı hesaplanıp değerlendirilmiştir.

A. 1873 YILI HACI KILIÇ MAHALLESİ ESNAFININ GELİR VE VERGİ DAĞILIMI

Defterlerden elde edilen verilerden 1873 yılında Hacı Kılıç Mahallesi'nde meskûn toplam 171 esnafa ait 57 meslek çeşidi tespit edilmiştir (Tablo 1). *En fazla tercih edilen meslekler* ve sayıları sırasıyla şunlardır: Amele (41 kişi), bahçeci (33 kişi). En fazla tercih edilen bu iki meslek erbabı toplamı 77 kişidir ve mahallede faaliyet gösteren toplam 171 meslek sahibinin %45'ini oluşturmaktadır. Amelelikle ve bahçecilikle meşgul olan esnafın yıllık toplam geliri 51.400 kuruş olup, toplamın (124.100 kuruş) %41'ini oluşturmaktadır. Vergi durumlarına bakılacak olursa; bu iki meslek gurubundan alınan vergi miktarı 1.541 kuruş olup, toplam vergi miktarının (3.672 kuruş) %42'sini oluşturmaktadır.

Bu iki meslek dışındaki her bir mesleği icra eden sayısı en fazla 6 kişidir ve kâhir ekseriyeti ise bir veya iki kişiden ibarettir. Meslek sahibi sayısı olarak kalan 94 kişinin (toplamın %55'i) mahalle esnafının kayıtlı toplam gelirinin ve ödediği verginin çok daha fazlasını (%58-59'luk kısmı) ödediği anlaşılmaktadır.

Ortalama olarak *en fazla geliri olan meslekler* sırasıyla kasap (3.350 kuruş) ve nakkaş (2.000 kuruş), bezzazlık ya da manifaturacılık (1.600 kuruş), kürekçilik (1.500 kuruş), kalaycılık (1.500 kuruş) ve saraçlık ya da eyerciliktir (1.500 kuruş). Ortalama olarak *en az geliri olan meslekler* ise, sırasıyla cevizci, çörekçi çırağı, ırgat, keçeci çırağı, keçeci kalfası (300 kuruş), bahçeci çırağı, dikici çırağı ve kalaycı çırağı (250 kuruş) ve çıraklıktır (genel) (200 kuruş).

Bu çalışma için okunan kayıtlara göre; Para birimi olarak “kuruş” ve “para” tabirleri kullanılmakta olup 40 para = 1kuruş idi. Ayrıca 1kuruş gelirin karşılığı olarak 0,03 kuruş vergi alınmaktaydı. “Doksanın Kıtlığı” denilen dönemde de aynı oranda vergi alınmıştır. Günümüzde olduğu gibi yıllık gelirine göre vergi dilimi değişmiyordu. Yani yıllık kazancın çok veya az olması ödenecek verginin yüzdesini değiştirmiyorduⁱⁱ.

Belirlenen gelir aralığı doğrultusunda hazırlanan Tablo 2’ye ve Grafik 1’e göre yıllık geliri 0-500 kuruş aralığında olan esnaf sayısı 88 olup, toplam 171 esnaf sayısının aşağı yukarı yarısına denk düşmektedir. Elde ettikleri gelir 33.100 kuruş olup toplamın %27’sini oluşturmaktadır. Toplam ödenen verginin %27’sini ödemektedirler. Bu verilerden anlaşılacağı üzere, toplam mahalle esnafının yarısından fazlasını oluşturan düşük gelir grubunun esnafın gelirinin ve ödenen verginin sadece %27’sine sahip olması, Hacı Kılıç Mahallesi’nde gelir dağılımının esnafın bu kesiminin aleyhine işlediği anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle, mahalle esnafının yarısından biraz fazlasının gelirin dörtte birinden biraz fazlasını elde ettiği, aynı nispette de vergi ödediği görülmektedir.

Tablo 1: 1873 Yılı İçin Mesleklere Göre Gelir ve Vergi Durumu

Meslekler	Kişi Sayısı	Toplam Gelir	Ortalama Gelir	Toplam Vergi	Kişi Başına Düşen Vergi
Amele	41	18.650,00	454,87	557,00	13,58
Arpacı	5	4.500,00	900,00	135,00	27,00
Bahçeci	33	32.800,00	993,93	984,00	29,81
Bahçeci Çırağı	1	250,00	250,00	7,50	7,50
Bahçıvan	6	7.050,00	1.175,00	211,50	35,25
Bakkal	4	4.100,00	1.025,00	123,00	30,75
Baltacı	1	400,00	400,00	12,00	12,00
Bezzaz	1	1.600,00	1.600,00	48,00	48,00
Cevizci	1	300,00	300,00		
Çanakçı	1	1.250,00	1.250,00	35,50	35,50
Çerçi	2	1.600,00	800,00	48,00	24,00
Çırak	2	500,00	250,00	15,50	7,75
Çiftçi	1	400,00	400,00	12,00	12,00
Çizmeci	1	600,00	600,00	18,00	18,00
Çoban	2	750,00	375,00	22,50	11,25
Çörekçi	1	1.250,00	1.250,00	35,50	35,50
Çörekçi Çırağı	1	300,00	300,00	9,00	9,00
Davar Çırağı	1	400,00	400,00	12,00	12,00
Davar çobanı	2	1.300,00	650,00	39,00	19,50
Dikici Çırağı	1	250,00	250,00	7,50	7,50
Duhancı	1	500,00	500,00	15,00	15,00
Ekmekçi Kalfası	2	1.100,00	550,00	33,00	16,50
Eskici Çırağı	1	750,00	750,00	22,50	22,50
Eskici Kalfası	1	500,00	500,00	17,50	17,50
Eskici Seyyah	1	650,00	650,00	19,50	19,50
Eskici Tablacı	1	400,00	400,00	12,00	12,00
Hasırcı	2	1.100,00	550,00	33,00	16,50
Hizmetkar	1	500,00	500,00	15,00	15,00
Irgat	1	300,00	300,00	9,00	9,00
Kahveci	1	500,00	500,00	15,00	15,00

Tablo 1: (Devamı)

Kalaycı	1	1.500,00	1.500,00	35,00	35,00
Kalaycı Çırağı	1	250,00	250,00	7,50	7,50
Kasap	1	3.350,00	3.350,00	100,50	100,50
Kasap Kalfası	1	500,00	500,00	15,00	15,00
Keçeci Çırağı	1	300,00	300,00	9,00	9,00
Keçeci Kalfası	1	300,00	300,00	9,00	9,00
Kürekçi	1	1.500,00	1.500,00	45,00	45,00
Kürekçi Kalfası	1	600,00	600,00	18,00	18,00
Kürtüncü	4	5.250,00	1.050,00	150,00	37,50
Kürtüncü Çırağı	2	1.350,00	675,00	40,50	20,25
Leblebici	1	1.250,00	1.250,00	37,50	37,50
Merkepçi	4	2.500,00	625,00	75,00	18,75
Mestçi	3	1.300,00	433,33	39,00	13,00
Mestçi Kalfası	3	1.050,00	350,00	31,50	10,50
Muhzır	1	600,00	600,00	18,00	18,00
Muy-tab	6	4.750,00	791,66	142,50	23,75
Muy-tab Çırağı	4	1.400,00	350,00	42,00	10,50
Muy-tab Kalfası	1	600,00	600,00	18,00	18,00
Nakkaş	1	2.000,00	2.000,00	60,00	60,00
Orakçı	2	1.800,00	900,00	33,00	16,50
Ortakçı	2	1.100,00	550,00	33,00	16,50
Pabuççu	3	1.850,00	616,66	55,50	18,50
Papuççu Çırağı	1	500,00	500,00	15,00	15,00
Sandıkçı	1	400,00	400,00	12,00	12,00
Saraç	1	1.500,00	1.500,00	45,00	45,00
Simitçi	1	1.000,00	1.000,00	30,00	30,00
Yağcı	1	800,00	800,00	24,00	24,00
Mesleği yazılmamış	1	250,00	250,00	7,50	7,50

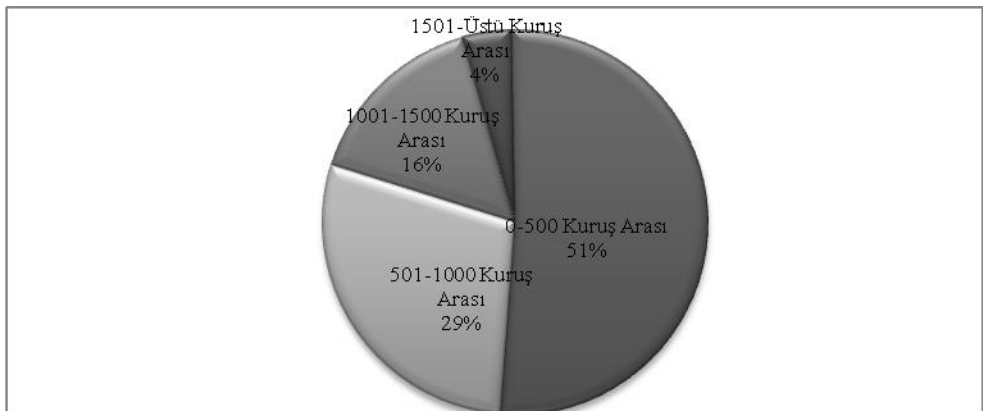
501-1000 kuruş arası gelir düzeyine sahip 49 esnafın da 1001-1500 kuruş arası gelir düzeyine sahip 27 esnafın da toplam geliri ve vergi borcu en düşük gelire sahip 88 esnaftan daha yüksektir. Hatta toplam mahalle esnafının yaklaşık

beşte biri toplam gelirin %43'ünü elde etmektedir. Anlaşılan o ki, az sayıda esnafın durumu diğer çoğunluktan çok daha iyi gelir elde etmekte, buna karşılık ödedikleri vergi oranı aynı düzeydedir. Dolayısıyla, söz konusu dönemde düşük gelir elde eden (küçük ölçekli) meslek erbabının devlete olan yükümlülüğünde de adil olmayan bir politikaya maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, günümüzde gelir vergisi uygulaması müterakki usule uygun olarak takip edildiği için, düşük gelirli mükellefler daha az vergi ödedikleri için, gelir ve vergi adaleti mezkûr döneme göre daha olumlu olarak değerlendirilebilir. Hatta bu uygulama, başka çalışmalarla da desteklenmek kaydıyla, son dönem Osmanlı iş hayatının neden rekabetçi olmadığını ve Anadolu Müslüman Türk nüfusun ekonomik hayatta daha geri planda kaldığının sebepleri arasında düşünülebilir.

Tablo 2: 1873 Yılı Hacı Kılıç Mahallesi Esnafının Gelir Gruplarına Göre Durumu

Gelir Grupları (Osmanlı Kuruşu)	Esnaf Sayısı	Toplam Gelir	Toplam Vergi
0-500	88	33.100,00	977,00
501-1000	49	37.000,00	1.134,00
1001-1500	27	36.550,00	1.084,50
1501 ve Üzeri	7	16.200,00	486,00
Toplam	171	122.850,00	3.636,50

Grafik 1: 1873 Yılı Hacı Kılıç Mahallesi Esnafının Gelir Gruplarına Göre Kişi Sayısı Durumu

B. 1874 YILI HACI KILIÇ MAHALLESİ ESNAFININ GELİR VE VERGİ DAĞILIMI

Okunan belgelerde 1874 yılı verilerinde 1873yılı verilerine nazaran daha az bilgi bulunmaktaydı; özellikle de ödenen vergi miktarı her belgede verilmemiştir. Eldeki mevcut bilgiler ışığında Tablo 3 ve Grafik 2’de de görüldüğü üzere yıllık geliri 0-500 kuruş aralığında olan esnaf sayısı 79 olup toplamın %55’ini oluşturmaktadırlar. Elde ettikleri gelir 32.150 kuruş olup bu da toplamın %33’üne tekabül etmektedir. Toplam verginin 238,50 kuruş olduğu bilindiğine göre, ödedikleri 103,50 kuruşluk vergileriyle toplamın %43’ünü oluşturmaktadırlar. Bu veriler bize mahalle sakinlerinin yarısından fazlasının yıllık geliri en az olan (0-500 kuruş) esnaf gurubu olduğu, buna rağmen vergisini ödeyen kişi sayısı bakımından en fazla yine bu kesim olduğunu da gösteriyor. Dikkat çeken husus; daha bir yıl öncesinde bu grup esnaf toplam verginin %27’sini öderken, 1874’te ise %43’ünü ödüyor olmalarıdır. Elde ettikleri gelir nispetinden daha fazla vergi ödemişlerdir.

501-1000 kuruş arası gelire sahip 45 esnafın ve 1001-1500 kuruş arası gelire sahip 16 esnafın gelir toplamı 58.450 kuruş olup toplamın %60’ını oluşturmalarına rağmen ödedikleri vergi toplamı 135 kuruş olup toplam verginin %57’sini oluşturmaktadır. Hemen hemen kazançlarıyla aynı oranda vergi ödedikleri anlaşılmaktadır.

1501 ve üzeri kuruş gelir düzeyine sahip olan esnaf sayısı üç olup toplamın %2’sini oluşturmaktadır. Elde ettikleri gelir bakımından ise toplamın %6’sını oluşturmalarına rağmen vergi ödemedikleri tespit edilmiştir. Ancak niçin vergi ödemedikleri belgelerde belirtilmemiştir.

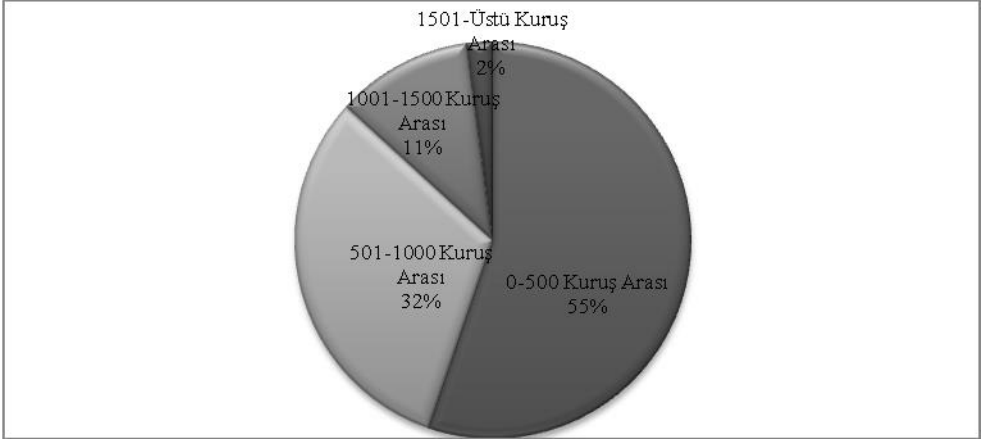
1874 yılı verilerinde dikkat çeken husus yıllık geliri az olan esnaf vergisini daha düzenli öderken yıllık geliri fazla olan esnaf düzensiz ödemiştir. Yani devlet yıllık geliri az olan esnaftan daha çok vergi geliri elde ederken yıllık geliri fazla olan esnaftan daha az hatta hiç vergi geliri elde edememiştir. Elbette ki bu durum toplumda huzursuzluğa yol açacaktır.

Tablo 3: 1874 Yılı Hacı Kılıç Mahallesi Esnafının Gelir Gruplarına Göre Durumu

Gelir Aralığı (Osmanlı Kuruşu)	Esnaf Sayısı	Toplam Gelir	Toplam Vergi
0-500	79	32.150,00	103,50
501-1000	45	36.700,00	52,50
1001-1500	16	21.750,00	82,50
1501 ve Üzeri	3	6.100,00	-
Toplam	143	96.700,00	238,50

Grafik 2: 1874 Yılı Hacı Kılıç Mahallesi Esnafının Gelir Gruplarına Göre Kişi Sayısı Durumu

C. 1875 YILI HACI KILIÇ MAHALLESİ ESNAFININ GELİR VE VERGİ DAĞILIMI

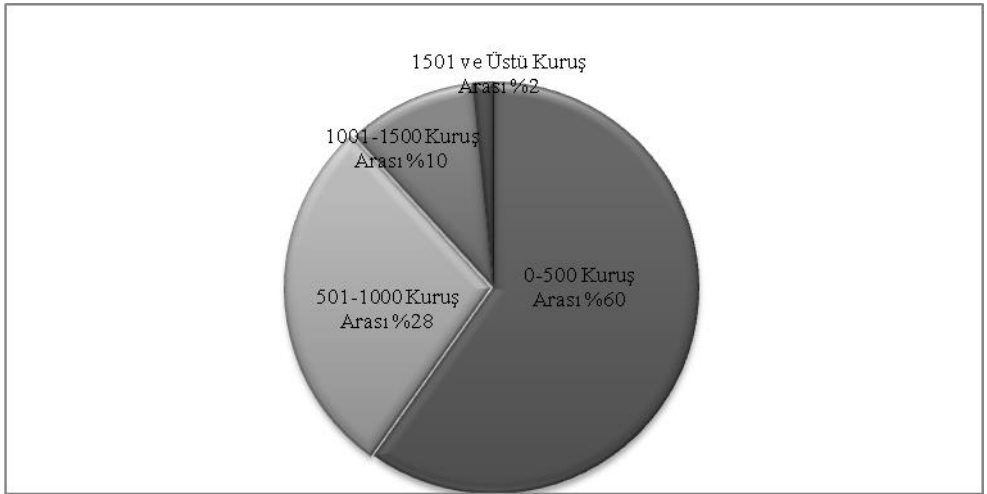
1875 yılı en az bilginin verildiği yıldır. 1874 yılında olduğu gibi bu yılda da özellikle ödenen vergilerin ne kadar olduğu her belgede verilmemiştir. Eldeki mevcut verilere göre hazırlanan Tablo 4 ve Grafik 3'e göre; yıllık geliri 0-500 kuruş aralığında olan esnaf sayısı 76 olup toplam esnafın %60'ını oluşturmaktadır. Elde ettikleri gelir 31.100 kuruş olup toplamın %37'sini oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplam gelir 83.200 kuruştur. Toplam verginin 352,50 kuruş olduğu bilindiğine göre, ödedikleri 135 kuruşluk vergileriyle toplamın %38'ini oluşturmaktadırlar. Vergi yükü en ağır olan bu esnaf gurubu 1874 yılındaki kadar olmasa da yine de en fazla vergi ödeyen kesimdir.

501-1000 kuruş arası gelir düzeyine sahip 36 esnafın da 1001-1500 kuruş arası gelir düzeyine sahip 13 esnafın da toplam geliri ve vergi borcu en düşük gelire sahip 76 esnaftan daha yüksektir. Toplam esnafın %39'unu oluşturmalarına rağmen toplam gelirin %57'sini elde etmektedirler. Ödedikleri vergi miktarı ise toplamın %62'sine karşılık gelmektedir. 1873 ve 1874 yıllarının aksine vergi yükleri az da olsa artmıştır.

501 ve üzeri kuruş gelire sahip olan esnaf sayısı iki olup toplamın %1,5'ini oluşturmaktadır. Elde ettikleri gelir bakımından toplamın %5,4'ünü oluşturmalarına rağmen vergilerini ödemediklerini görüyoruz. 1501 ve üzeri kuruş gelire sahip esnaf gurubu sadece 1873'te vergi ödemiş, ancak 1874 ve 1875 yıllarında vergi ödememişlerdir. Bu veriler bize esnaf arasında gelir ve vergi yükü bakımından adaletsizlik olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: 1875 Yılı Hacı Kılıç Mahallesi Esnafının Gelir Gruplarına Göre Durumu

Gelir Aralığı (Osmanlı Kuruşu)	Esnaf sayısı	Toplam Gelir	Toplam Vergi
0-500	76	31.100,00	135,00
501-1000	36	29.750,00	135,00
1001-1500	13	17.850,00	82,50
1501 ve Üzeri	2	4.500,00	-
Toplam	127	83.200,00	352,50

Grafik 3: 1875 Yılı Hacı Kılıç Mahallesi Esnafının Gelir Gruplarına Göre Kişi Sayısı Durumu

II.1873-1875 DÖNEMİNE AİT VERİLERDEN ELDE EDİLEN BULGULAR VE BUNLARIN ANALİZİ

Mevcut araştırmada *esnaf sayısı* tespit edilirken 1873 yılı temel alınmıştır, zira bu yılda verilen bilgiler diğer yıllarda verilen bilgilere göre daha fazladır. Esnaf sayısı 1873'te 171 iken, 1874'te 143'e, 1875'te ise 127'ye düşmüştür. Bu gelişmenin altında yatan diğer hususlar, takip eden başlık altında tartışılacaktır. Bu kısımda sadece *yerel çapta kayıtlardan tespit edebildiğimiz olası faktörler* analiz edilecektir.

Askere giden esnaf sayısı 1874'te 3 kişi iken, 1875'te 11 kişiye çıkmıştır. Bu durum, mahallede bazı meslekleri icra edenlerin epeyce azalmasına hatta hiç kalmamasına yol açmıştır. Askere giden esnafın meslekleri şunlardır: Amele (5 kişi), arpacı (2 kişi, -böylece mahallede sadece 3 arpacı kalmıştır), bahçeci (1 kişi), hizmetkâr (1 kişi, - böylece mahallede hiç hizmetkâr kalmamıştır), muy-tab (1 kişi) ve mesleği yazılmamış bir kişi. Askere giden esnafın 1873'te yıllık gelirleri toplamı 5.300 kuruş (toplam mahalle esnafının gelirinin %4,3'ü), vergileri toplamı ise 156,50 kuruş idi ve toplamın %4,5'ini oluşturmaktadır. Askere gitmeleriyle birlikte %4,5'lik bir gelir ve vergi kaybı söz konusudur (*Ek Tablo 3*).

Ölen esnaf sayısı 1874'te 8 kişi iken, 1875'te 10'a yükselmiştir. Ölen esnafın meslekleri ise sırasıyla; amele (3 kişi), bakkal (1 kişi), baltacı (1 kişi), bahçeci (1 kişi), çanakçı (1 kişi), davar çobanı (1 kişi), duhancı (1 kişi), yağcı (1 kişi). Ölen esnafın 1873'te yıllık gelir toplamı 5.850 kuruş, vergi toplamı ise 173,50 kuruştur. Böylece, mahalle esnafının ölümleri dolayısıyla, 1873'e nispetle %4,8'lik bir gelir ve vergi kaybı söz konusudur (*Ek Tablo 4*).

Çalışamayacak durumda olan esnaf için farklı tanımlar yapılmıştır: Amel-mândeⁱⁱⁱ, kâr-mânde^{iv}, ma'lul^v, esir-i firaş^{vi}. Çalışamayacak durumda olan esnaf sayısı 8 olup meslekleri şu şekildedir: Amele (3 kişi), arpacı (1 kişi), bahçeci (1 kişi), mestçi (1 kişi), muy-tab (1 kişi) ve saraç (1 kişi). İş göremez durumdaki esnafın hepsi de 1873'te çalışır durumdaydı ve yıllık toplam gelirleri 5.950 kuruş, ödedikleri toplam vergi miktarı ise 178,50 kuruş idi. Dolayısıyla, ülke ekonomisine buradan doğan gelir ve vergi kaybı 1873'teki gelir ve vergi durumuna kıyasla %4,8 düzeyindedir (*Ek Tablolar 5-8*).

1873'te Muiy-tab çırağı iken 1874'te *meccub*^{vii} olan bir esnaf 1875'te de meccub olarak kaydedilmiştir. Hastalanmadan önceki yıllık geliri olan 200 kuruş ve ödemiş olduğu 6 kuruş vergi, sonraki iki yılda kayıtlarda düşülmüştür (*Ek Tablo 9*).

1873'te amele mesleği ile faaliyet gösteren bir esnaf 300 kuruş gelire ve 9 kuruş vergi ödemeye mükellef iken, 1874'te ve 1875'te *derviş*^{viii} olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla, ele alınan ikinci ve üçüncü yıllarda ilk yılda söz konusu olan gelir ve vergi miktarı doğal olarak kayıtlardan düşülmüştür (*Ek Tablo 10*).

Yine 1873'te biri davar çırağı iken diğeri kürtüncü olan iki esnaftan biri takip eden iki yılda, diğeri ise üçüncü yılda *âmâ* olarak kayıtlara geçmiş. Böylece birinin 400 kuruş geliri ile 12 kuruş vergisi üçüncü yılda, diğerrinin ise 500 kuruş geliri ile 15 kuruş vergisi takip eden iki yılda kayıtlarda yer almamıştır (*Ek Tablo 11*).

Hapiste olan esnaf ile ilgili belgelerde esnafın hangi sebepten dolayı hapis-te olduğu belirtilmemiştir. Ancak belgeler kapı numaralarına göre dikkatli bir

şekilde incelendiğinde, takip eden yıllarda Hacı Kılıç Mahallesi Bezirhane Sokak 100 ve 152 numaralı hanelerde oturanlardan ikisinin öldüğü, ikisinin hapse girdiği, birinin de yatalak (esir-i firaş) olduğu anlaşılmaktadır^x. Dolayısıyla *Ek Tablo 12*'de görüleceği üzere, 1873 yılında kayıtlarda faal olarak yer alan iki esnaftan biri ikinci yılda, üçüncü yılda ise ikisi birden kayıtlarda yer almamaktadır. Sonuç olarak, buradan sadece 1875'te meydana gelen gelir ve vergi kaybı, toplamın %1'i nispetindedir.

Okunan belgeler sadece Hacı Kılıç Mahallesi'ndeki esnafa ait olduğu için, önce bu mahallede iken, 1875'te Kuşçu köyüne taşınan^x muy-tab esnafı için gittiğine dair ayrıca not alınmıştır. O nedenle, *taşınan esnafın* araştırma kapsamındaki üçüncü yılda ortaya çıkan gelir kaybı 800 kuruş, vergi kaybı ise 24 kuruştur (*Ek Tablo 13*). Her ne kadar burada bahsi geçen şahıs Kuşçu köyüne göç etmiş ise de, esasında 1873 Mart'ında başlayan büyük kuraklık hissedildiğinde bölgeden yakın ve uzak çevrelere doğru göç dalgaları başlamıştı. Bu göçlerin bilhassa daha önce buralara Kırım-Kafkas ve Kürtlerin yaşadığı bölgelerden gelen gruplar tarafından gerçekleştirilmiş olması, bazı hastalıklara ve huzursuzluklara bununla birlikte geçiş yollarında da rahatsızlıklara yol açtığı bilinmektedir (Bayar, 2013: 53,54). Kaldı ki, bu grupların kuraklığın yaşandığı bölgelere yakın zamanda göç etmiş olmaları ve henüz kendi işlerini kendi başlarına yeterince sağlayamamaları, buna ilâveten İstanbul ve diğer bölgelerden buralara yönlendirilen yardımların öncelikle bunlara dağıtılmasına ve yerleşik halkın (esnafın) kuraklıktan daha fazla muzdarip olmasına sebep olma ihtimali yüksektir. Bu yıllarda kayıtların dikkatli ve düzenli tutulmadığı da dikkate alındığında, yerleşik halktan ve esnaftan yakın veya uzak bölgelere göçlerin olması da göz ardı edilmemelidir.

1875'e kadar amele olarak çalışan bir kişi 400 kuruş gelire, 12 kuruş vergi mükellefiyetine sahip iken, 1875'te bu kişi için "*tahkik*"^{xii} notu düşülmüş ve herhangi bir gelir notu yazılmamıştır (*Ek Tablo 14*).

Yine 1873 yılında bahçeci olarak çalışan bir kişi 1874'te "*Kurra*"^{xiii} *İmamı*" olarak kaydedilmiş; böylece daha önce 750 kuruş gelir ve 22,50 kuruş vergi kıymetleri artık kayıtlarda yer bulmamıştır (*Ek Tablo 15*).

Son olarak, 1874 ve 1875 yıllarında gelir ve vergi kayıtları düşülen 4 meslek sahibi daha var ki, bunlar için "*edna*"^{xiii} diye not düşülmüştür. Bu kişilerin muhtemelen mesleklerini icra etmeleri bakımından şahsi veya teknik nedenlerle zaafa düştükleri, yani asgari icra standartlarını yerine getiremedikleri için, o meslek kayıtlarından düşüldükleri anlaşılmaktadır. Zira Osmanlı esnaf geleneğinde^{xiv} mesleklerin icrası belli standartlara göre yapılırdı; bunu yerine getirmeyenler mutat kontroller sonrasında o meslekten ihraç edilirdi. Söz konusu meslekler şunlardır: amele, kalaycı çırağı, muy-tab çırağı ve muy-tab kalfası. Bu kişilerin 1873 yılı itibarıyla yıllık gelirleri toplamı 1.750 kuruş, vergi toplamları

52,5 kuruş idi, bu da toplamın %7,6'sını oluşturmaktaydı. Dolayısıyla bu gelir ve vergi kaybını ele alınan ikinci ve üçüncü yıllar için ayrı ayrı düşünmek lazım gelir (*Ek Tablo 16*).

Yukarıda zikrettiğimiz esnafın mesleklerini bırakmalarıyla birlikte ortaya çıkan gelir ve vergi kayıplarını Tablo 5'te verilen değerler üzerinden toplu halde hesaplamak gerekirse; 1874'te toplam 13.600 kuruş gelir kaybı, 406,50 kuruş vergi kaybı söz konusudur ve toplamın %11'ine tekabül eder. 1875'te ise, toplam 21.500 kuruş gelir kaybı ve 640,50 kuruş vergi kaybı vardır ve toplamın %17,5'ine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla 1873 yılında mahalle esnafının toplam geliri ve ödediği vergi esas alındığında; 1874 ve 1875 yıllarında mahalle esnafının gelirinde ve ödediği vergi miktarında *hâsıl olan kayıp oranı yaklaşık %29 düzeyindedir*.

Ek Tablo 1'de görüldüğü üzere Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defterleri'nin tutulduğu tarihler 1871-1888 (Hicri: 1289-1294) arasındır. Kayseri Hacı Kılıç Mahallesi esnafının 1873-1875 dönemine ait bilgilerini değerlendirirken en azından adı geçen dönemin öncesi olan 1870-1872 ile sonrası olan 1876-1878 yıllarına ait veriler olsaydı, verilerin mukayesesi açısından iyi olurdu. Ancak yapılan araştırmalar neticesinde Hacı Kılıç Mahallesi esnafına dair kayıtların sadece 1873, 1874 ve 1875 yıllarıyla sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: 1873-1875 Döneminde Hacı Kılıç Mahallesi Esnafının Gelir Gruplarına ve Vergi Durumuna Göre Dağılımı

Yılı	Esnaf Sayısı	Toplam Gelir	Ortalama Gelir	Toplam Vergi	Fert Başına Vergi
1873	171	122.850,00	718,42	3.636,50	21,26
1874	143	96.700,00	676,22	238,50	1,60
1875	127	83.200,00	655,11	352,50	2,77
Genel Toplam		302.750,00	1.630,66	4.227,50	25,63

III. ELDE EDİLEN BULGULAR 19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI EKONOMİSİNDE MEYDANA GELEN OLAYLARLA VE 'BÜYÜK ORTA ANADOLU KURAKLIĞI' İLE UYUMLU MUDUR?

Daha önce de belirtildiği gibi, bu yıllarda meydana gelen gelişmenin altında yatan unsurların bir kısmı yerel çapta (Kayseri'de ve Hacı Kılıç Mahallesi'nde) ortaya çıkan gelişmelerden kaynaklanmış olabilir. Ancak, yerelde meydana gelen yukarıda sıralanan gelişmelerin daha büyük ulusal ve uluslararası

sebepleri olabilir. Dolayısıyla, *İmparatorluk çaında meydana gelen siyasi ve ekonomik değişikliklerin ya da hadiselerin ve Orta Anadolu'ya özgü bölgesel çapta siyasi ve ekonomik gelişmelerin* de dikkate alınmasında yarar vardır.

Nitekim 1873 dünya ekonomisinde kapitalizm tarihinde uluslararası çapta ilk kez görülen büyük bir ekonomik krizin yaşandığı yıldır. Kriz dolayısıyla özellikle İngiliz ve Amerikan ekonomilerinde hem reel sektörde hem de finans-bankacılık sektörlerinde büyük çaplı iflaslar yaşanmıştır (Benmelech, Bordo, 2014). İngiltere ve Amerika başta olmak üzere pek çok batılı ülkede üretimde, istihdamda, mal ve menkul değerler piyasalarında fiyatlarda ciddi düşüşler yaşanmıştır. Bu durum Osmanlı ekonomisini hem mal ticareti yoluyla hem de dış kaynak maliyeti yoluyla (borçlanma kaynaklarını kısıtlaması ve maliyetleri artırması nedeniyle) etkilemiştir.

Ayrıca, 19. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı tarihî için üstesinden gelinmesi oldukça zor pek çok hadisenin bir arada görüldüğü bir dönemi ifade eder. Siyasi, ekonomik ve kültürel krizler birbirini kovalarken, tüm bu alanlarda çağın gereklerine göre rekabet edebilen sürdürülebilir politikaların üretilmediği, bunun sonucu olarak var olan kurumsal yapıların da hızla yozlaşmaya uğradığı bir gerçektir. Bu ortamda geleneksel olarak güçlü ilkelere ve ahlaki normlara sahip, nispeten rekabetçi sayılabilecek esnaf sisteminin de o kurumsal ve ahlaki mukavemetini koruyabilmesi mümkün olamamıştır. Nitekim İmparatorluğun son dönemlerine kadar varlığını korumaya çalışan ahilik sistemi çağının evrensel kalite ve ahlak standartlarında üretim yapma potansiyelini her geçen yıl kaybetmiştir. Toplumsal doku ile bütünleşmiş bu esnaf sisteminin büyük yozlaşma ve zaafa uğraması, sosyal ve ekonomik hayatın istikrarın sürdürülebilirliğini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.

Diğer taraftan, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı devletinin geleneksel malî yapısı çökmüştü. Öz kaynaklarıyla finanse edilmesi imkânsız hale gelen bir kamu maliyesi, para basarak ve taşış politikalarıyla senyoraj geliri üzerinden parasal finansman yollarını kullanamaz hale gelmiş; kamu finansman açığını ağırlıklı olarak faize dayalı kâime ihraçları ve dış borçlanma ile karşılamaya başlamıştı. Dış borç servisi için de kendi malî kaynakları üzerindeki hükümranlık haklarını kısmen borçlu olduğı ülkelere devretmiş ve 1876'da yükümlülüklerini yerine getiremeyince de moratoryum ilan etmek durumunda kalmıştır (Erdem, 2006: 10-28).

Zikredilen bu ekonomik sorunlara ilâve olarak, Tanzimat ve Islahat Fermanı, Kırım ve 93 Rus Harbi gibi maliyeti büyük savaşların aleyhe sonuçlanması, 1875/1876 döneminin sık idari değişiklikleri ve doğurduğı belirsizlikler^{xv} gibi İmparatorluk merkezli ortaya çıkan siyasi sorunlar da Osmanlı/Anadolu ekonomisini olumsuz olarak etkilemeye devam etmiştir.

Yukarıda sıralanan faktörlere ilâve olarak, ulusal çapta meydana gelen bazı iktisadî gelişmelere de işaret etmekte yarar vardır. Bilindiği gibi, 1873'te Orta Anadolu'da meydana gelen *kuraklık hâdisesi* ya da halk dilindeki yaygın adı ile *doksan kıtlığı* vardır. Bu kuraklık ya da kıtlık, son iki asırda Orta Anadolu'da meydana gelen en büyük kuraklıktır ve en çok etkilenen yerler arasında da Ankara ve ona bağlı Kayseri Sancağı vardır^{xvi}. Farklı kaynaklara göre istatistiki veriler değişiklik arz etse de, kıtlık sebebiyle bu bölgelerde nüfusun yaklaşık yüzde 3 ila 7'si hayatını kaybetmiştir (Bayar, 2013: 5). Nüfusun azalmasında halkın bir kısmının kuraklığın olmadığı bölgelere göç etmesinin yanı sıra, açlıktan dolayı hastalıkların yol açtığı ölümler, hatta bazı insanların kendilerini ölüme terk etmek istemeleri de etkili olmuştur. Zira kriz o kadar şiddetli oluyor ki, bu konuda bilgi edindiğimiz bazı misyonerlerin kendi ülkelerine ve bazı vatan daşların devlet büyüklerine yazdıkları mektuplara göre, insanların 'kıtlık taşı' yemeye başladığı, çarşı-pazarda dilenciliğin arttığı, hatta kadınların bu nedenle adeta pazara üşüştüğü, çocuklarını terk etmek durumuna geldikleri ve benzeri ahlakî zafiyetlerin çoğaldığı yönünde rivayetler vardır (Bayar, 2013: 77-81)^{xvii}. Dolayısıyla, krizin vahameti nedeniyle, ülkenin değişik bölgelerinden (özellikle Diyarbakır, Malatya, İzmit ve Sivas gibi yerlerden) Kayseri'ye zahire yardımı/nakli yapıyor (Bayar, 2013: 85, 86, 92, 95).

Tarihî kayıtlar kuraklığın 1875 yılına kadar etkisini olanca ağırlığıyla devam ettirdiğini; bu sebeple, başta küçükbaş hayvanlar olmak üzere çok sayıda hayvanın telef olduğunu^{xviii}, hatta açlıktan ölen ve öldürülen insanların dahi olduğunu belirtmektedir. Zaten 1875'te bu hayvanlardan alınan ağnam vergi gelirlerinde %20 nispetinde düşüş beklemişlerdir (Bayar, 2013: 23)^{xix}. Koyun ve keçi gibi hayvanların aşırı düzeyde telef olması ve ziraî ürünlerin üretiminde ciddi düşüşlerin yaşanması nedeniyle, Kayseri'nin tarihsel olarak göreceli rekabet üstünlüğünün olduğu cehri gibi tarımsal ürünler ile deri ve tekstil gibi sanayi sektörlerinde de büyük hâsıla/gelir ve vergi kaybı yaşanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Toplam gelirden meydana gelen bu düşüşün, özellikle Kayseri gibi ticaretin gelişmiş olduğu bölgelerde ticarî mübadeleyi de olumsuz etkilemiş olması kaçınılmazdır. Hatta o dönemde nüfusun kâhir ekseriyetinin tarımla iştiغال ettiği düşünüldüğünde, söz konusu kuraklığın ve büyük çaplı hayvan telefının, bölgede ziraî ve hayvansal üretimde ve istihdamda büyük kayıplara yol açmış olduğu anlaşılmaktadır. Netice olarak, bölgenin başlıca iktisadî faaliyet alanları olarak, ziraî ve hayvansal üretim, deri ve tekstil üretimi ve ticareti ile bunların yatay ve dikey olarak ilişkide bulunduğu sektörleri de içine alan *büyük bir bölgesel ve yerel çaplı iktisadî durgunluğun yaşanmış olduğu* anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlardan hareketle, daha makro bir bakış açısıyla değerlendirmek gerekirse, 1873'te başlayan kuraklığın Orta Anadolu ve Kayseri ekonomisine etkileri fevkalâde ağır olmuş; bölge büyük bir üretim/gelir, istihdam ve vergi

kaybına uğramıştır. Nitekim Orta Anadolu vilayetleri kuraklığın başladığı 1873 yılında malî yılın bitimine iki buçuk ay kala başkente göndermeleri gereken vergi meblağının yaklaşık %40'ını ancak yollayabilmişlerdir (Bayar, 2013: 22).

Kayseri ve diğer Orta Anadolu bölgelerinde meydana gelen bu büyük kıtlık hadisesi, devletin giderek ağırlaşan diğer siyasi ve ekonomik sorunlarına ilâve olarak, bütçe gelirlerinde önemli düşüşe ve bütçe açıklarında artışa yol açmıştır. Devlet bu açıkları yeni vergilerle finanse etme, hatta mevcut vergileri bile tahsil etme imkânı olmadığı için, 1874 ve 1875 yıllarında büyük çaplı dış borçlanmaya gitmiştir. Nitekim devletin 1874/1875 yılından 1875/1876 yılına geçildiğinde kamu gelirleri hızla azalırken, kamu harcamaları ve bütçe açığı aşırı derecede (bütçe açığı yaklaşık 33 milyon kuruştan 505 milyon kuruşa) yükselmiştir. Tabii buna bağlı olarak dış borçlanma da hızla artmıştır. Buna göre, borçlanma miktarları 1871 ve 1872 yıllarında sırasıyla 5,7 ve 4,82 milyon sterlin iken, 1873 ve 1874 yıllarında yine sırasıyla 48 ve 40 milyon sterlin gibi rekor düzeylere erişmiştir (Çakır, 2001: 58,70).

Bu dönemde Orta Anadolu'da ekonomik krizin etkilerinin daha şiddetli olmasında devletin bu bölgelerden toplaması beklenen vergileri bu yıllarda ısrarla toplamak istemesi de önemli sayılabilecek bir faktördür (Bayar, 2013: 23). Hatta bu durumun halk nezdinde yerel ve merkezi yöneticilere yönelik uzun süren bir olumsuz bakışı beslediği, dahası yer yer vatandaş ile vergi memurları arasında kavgaların olduğu, halk arasında anlatıla gelen hatta pek çok yerde şiirlere ve deyişlere konu olmuş bir durumdur. Bunun da ötesinde, kıtlığı hücrelerinde hisseden, işini kaybeden ve günlük hayatını devam ettirmede aciz kalan insanların çevrelerindeki varlıklı insanlara, ağalara, beylere ve durumu daha iyi olan yakın akrabalarına karşı kırgınlıkları artmış, toplumun sosyal dokusunda zedelenmeler olmuştur^{xx}.

SONUÇ

Bu çalışmada, 1873-1875 yıllarında Orta Anadolu'da hüküm süren *büyük kuraklık hâdisesi* ya da halk dilindeki yaygın adı ile *doksan kıtlığı*nın Kayseri'de meydana getirdiği etkiler incelenmiştir. Bunun için, dönemin en iyi yerel veri kaynaklarından *Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defterleri* esas alınarak Kayseri'ye bağlı Hacı Kılıç Mahallesi Esnafının mesleklere göre gelir dağılımı ile vergi yükündeki değişiklikler üzerine bir inceleme yapılmıştır. Böylece, iktisat dilinde *negatif arz şoku* olarak nitelendirilebilen bu tür olağanüstü bir kıtlığın ya da darlığın konjonktürel etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, söz konusu büyük negatif arz şokunun mikro temelde yerel/mesleki gelir düzeyi ile vergi ödemeleri üzerindeki etkileri hakkında önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Esasında, daha sonraki çalışmalarla bu gelişmelerin toplam Osmanlı milli geliri ile

vergi hasılatı üzerine etkileri de çalışılmak suretiyle, bölgesel kuraklığın makro sonuçları tespit edilmiş olacaktır.

Mevcut araştırmada *esnaf sayısı* tespit edilirken 1873 yılı temel alınmıştır. Zira 1873'te 171 esnaf varken, bu sayı 1874'te 143'e, 1875'te ise 127'ye düşmüştür. Bu gelişmenin altında yatan unsurların bir kısmı elbette Orta Anadolu'da ve Kayseri'de ortaya çıkan gelişmelerden kaynaklanırken, İmparatorluk çapında meydana gelen siyasi ve ekonomik değişikliklerden ya da hadiselerden kaynaklanmış olması da muhtemeldir. Ancak, bu çalışmada bunların her birinin etkisini ayrı ayrı tespit etmek mümkün değildir. Bunun için daha geniş kapsamlı çalışmaların yürütülmesine ihtiyaç vardır. Çalışmada kullanılan belgeler ve elde edilen veriler ilk defa yayımlanmakta olup, Kayseri ve Anadolu iktisat tarihî için oldukça önemli bilgiler ve bulgular sunmaktadır.

Ele alınan olağanüstü üç yıl zarfında esnaf sayısında meydana gelen ciddi azalma ile birlikte, büyük kuraklığın etkisiyle toplumun genelinde olduğu gibi esnafta da ölümlerin arttığı, bir kısmının çalışamayacak duruma düştüğü, maişet kaygısıyla şehir dışına göçlerin arttığı ve aile içi huzursuzlukların artmış olabileceği anlaşılmaktadır. Bunlara ilâve olarak, her dönemde olabilecek askere gitme, sağlık durumlarında bozulma (meczub ve âmâ olma gibi), meslek standartlarının altına düştüğü için meslek dışına itilme, asayiş ve benzeri durumlar nedeniyle esnaf sayısında azalmalar olmuştur.

Yukarıda zikrettiğimiz esnafın mesleklerini bırakmalarıyla birlikte ortaya çıkan gelir ve vergi kayıplarını toplu halde hesaplamak gerekirse; 1874'te toplam 13.600 kuruş gelir kaybı, 406,50 kuruş vergi kaybı söz konusudur ve toplamın %11'ine tekabül eder. 1875'te ise, toplam 21.500 kuruş gelir kaybı ve 640,50 kuruş vergi kaybı vardır ve toplamın %17,5'ine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla 1873 yılında mahalle esnafının toplam geliri ve ödediği vergi esas alındığında; 1874 ve 1875 yıllarında mahalle esnafının gelirinde ve ödediği vergi miktarında *hâsıl olan kayıp oranı yaklaşık %29 düzeyindedir.*

Bu sonuçlardan anlaşıldığı üzere, bu yıllarda meydana gelen esnaf krizinin altında yatan unsurların önemli bir kısmının Kayseri'de yaşanan doksan kuraklığı diye bilinen büyük ekonomik darlık buhranından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu yılların dünya ve Osmanlı tarihinde olağanüstü siyasî ve iktisadî gelişmelerin yaşandığı döneme tekabül etmesi nedeniyle, İmparatorluk çapında meydana gelen siyasi ve iktisadî değişikliklerin ya da hadiselerin de dikkate alınmasında yarar vardır.

Bu hadiselerden biri, 1873 yılında dünya ekonomisinde ve kapitalizmin tarihinde ortaya çıkan ilk uluslararası çapta ekonomik krizdir. Kriz dolayısıyla özellikle batılı büyük ekonomilerde hem reel sektörde hem de finans-bankacılık sektörlerinde büyük çaplı iflaslar yaşanmış; üretimde, istihdamda, mal ve menkul değerler piyasalarında fiyatlarda ciddi düşüşler yaşanmıştır. Yine, geleneksel

olarak güçlü ilkelere ve ahlâkî normlara sahip, toplumsal doku ile bütünleşmiş, nispeten rekabetçi sayılabilecek Osmanlı esnaf sisteminin zamanla büyük yozlaşma ve zaafa uğraması ve kurumsal ve ahlâkî mukavemetini koruyamaması da dikkate alınması gereken bir husustur. Bir başka husus olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin geleneksel malî yapısının büyük ölçüde çökmesiyle, kamu mâliyesinin sürdürülebilirlikten çok uzak yüksek faize dayalı kâime ihraçları ve dış borçlanma ile karşılanmaya başlanması ve nihayet, büyük harpların sık yönetim (padişah) değişikliklerinin yol açtığı belirsizlikler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Doksan kıtlığının yukarıda zikredilen diğer ulusal ve uluslararası faktörlerle birleşmesiyle birlikte Kayseri ve çevresinde büyük bir ekonomik kriz baş göstermiştir. İnsan ve hayvan sayısındaki aşırı ölümlerle birlikte, bölgenin başlıca iktisadî faaliyet alanları olarak, ziraî ve hayvansal üretim, deri ve tekstil üretimi ve ticareti ile bunların yatay ve dikey olarak ilişkide bulunduğu sektörleri de içine alan *büyük bir bölgesel ve yerel çaplı iktisadî durgunluğun yaşanmış olduğu* anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, krizin vahameti üzerine ülkenin pek çok bölgesinden Kayseri'ye zahire yardımının yapıldığı bilinmektedir.

Bu sonuçlardan hareketle, daha makro bir bakış açısıyla değerlendirmek gerekirse, 1873'te başlayan kuraklığın Orta Anadolu ve Kayseri ekonomisine etkileri fevkalâde ağır olduğu; bölgenin büyük bir üretim/gelir, istihdam ve vergi kaybına uğradığı rahatlıkla söylenebilir. Büyük Orta Anadolu Kıtlığı, ayrıca bütçe açıklarını daha da artırarak, Devletin 1874 ve 1875 yıllarında büyük çaplı dış borçlanmaya gitmesini ve ardından da moratoryum ilanını hızlandırmıştır.

Buna paralel olarak, dönemin yabancı misyonerleri ile bazı yerel şairlerin yazdıklarına bakılırsa, krizin ciddi sosyal zafiyetlere de yol açtığı anlaşılmaktadır. Buna göre, kıtlık sebebiyle Anadolu'da nüfusun yaklaşık yüzde 3 ila 7'sinin hayatını kaybettiği, açlıktan dolayı hastalıkların arttığı, hatta insanların 'kıtlık taşı' yemeye başladığı, dilencilik arttığı, akrabalık ilişkilerinin bozulduğu, zengin ve fakir aileler arasındaki güvenin zedelendiği, ailelerin çocuklarını terk etmek durumuna geldikleri, açlıktan ölen ve öldürülen insanların dahi olduğu ve benzeri ahlaki zafiyetlerin çoğaldığı yönünde rivayetler vardır.

NOTLAR

ⁱ KAYTAM, 1993 yılında Erciyes Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur. Amacı, Kayseri'nin yerel tarihini aydınlatarak Selçuklu öncesi, Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine yönelik her türlü orijinal belgeyi kullanarak, Kayseri'nin tarihine ışık tutmaktır. Merkezde değişik türden arşiv belgeleri mevcuttur. Bunlardan bir kısmı 2006 yılında Kayseri Vezir Hanı'nda oldukça kötü şartlarda bulunan ve ardından Erciyes Üniversitesi'ne devredilip, KAYTAM' da zamanla tasnif edilen belgelerden oluşmaktadır. Bu çalışmada kullanılan bilgiler, bu grupta tasnif edilen belgelerden “defterler” gurubuna dâhil olan Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defterleri'nden elde edilen verilere dayanmaktadır. KAYTAM hakkındaki bu bilgileri sağlayan ve çalışmayı okuyup, gerekli eleştiri ve katkılarını sunan Müdire Prof. Dr. Gülbadi Alan' a teşekkür ediyoruz.

ⁱⁱ Örneğin; en yüksek yıllık gelire sahip olan bir kasap, 3.350 kuruş gelire karşılık 100,5 kuruş vergi öderken (yıllık gelirinin %33,33' ü), en düşük yıllık gelire sahip bir keçeci kalfası 200 kuruş gelire karşılık 6 kuruş vergi ödüyor (yıllık gelirinin %33'ü). Günümüzde ise yıllık geliri en düşük dilim 11.000 TL'ye kadar olandan %15, yıllık geliri en yüksek dilim 97.000 TL'den fazlasının 97.000 TL'si için 23.750 TL, fazlası için ise %35 oranında vergi alınmaktadır (TESK, 2015).

ⁱⁱⁱ Amelmânde: İş yapmaz hale gelmiş olan, muattal, battal, çok yaşlı, sakat veya hasta olup çalışamaz hale gelmiş olan (Yeğin, 1991: 27).

^{iv} Kârmânde: Kazanamaz, gelir elde edemez durumda olan (Yeğin, 1991: 319,382).

^v Ma'lûl: Hastalıklı, illetli, kötürüm, sakat (Yeğin, 1991: 381).

^{vi} Esir-i Firaş: Yatalak (Devellioğlu, 1996: 234).

^{vii} Meczub: Cezbolunmuş, çekilmiş, Allah sevgisinden dolayı cezbe tutularak kendinden geçmiş olan, deli, divane, mecnun (Devellioğlu, 1996: 596).

^{viii} Derviş: Allah için fukaralığı ve alçak gönüllülüğü kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse, fakir ve ihtiyaçlı kimse (Devellioğlu, 1996: 177).

^{ix} Kesin olmamakla birlikte, aynı hane içinde çıkan bir kavga sonucu birinin öldüğü, birinin ağır yaralı yatalak hale geldiği, diğerinin ise hapse girdiğini tahmin ediyoruz.

^x Burada adı geçen esnaf için “Kuşçu'ya Nakil-i Hane” ifadesi kullanılmıştır.

^{xi} Tahkik: Doğru olup olmadığını araştırma, meydana çıkarma, inceleme.

^{xii} Kurra': Kur'an'ı, yedi kıraat ve on rivayet dahilinde okuyan üstâd hafızlar (Devellioğlu, 1996: 528).

^{xiii} Edna. Bu kelime “adına” olarak da okunabilir olsa da, diğerinin (“edna”) daha doğru olacağını düşünüyoruz. Edna: Pek aşağı, pek bayağı, pek az, ayak takımı, esafil güruhu (Şemseddin-i Sami,[1312],1989: 85).

^{xiv} Osmanlı esnaf geleneği kadim bir medeniyet tasavvurunun ve onun müesseseleşmiş halinden beslenir. Zira Peygamberler mesleği olarak bilinen esnaflık, Hz. Muhammed döneminde başlayan *Hisbe Teşkilatı*, takip eden dönemlerde Araplarda *Fütüvvetçilik*, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı geleneğinde *Ahilik* ve ardından *Lonca* sistemleriyle devam etmiştir. Hepsinde de ortak özellik, piyasaların fiyat ve kalite bakımından belli standartlara ve ahlaki normlara göre işlemesi esasına dayanmasıdır. Bunun için de mutad

kalite kontrolleri önceden belirlenen standartların yerine getirilip getirilmediğinin tespiti ve uymayanların cezalandırılması ile sonuçlanır idi. Buna göre, zaaf gösteren esnaf önce uyarılır (“*pabucu dama atılır*”), ısrarı halinde ise meslekten ihraç edilir idi (daha fazla bilgi için bakınız: Erdem, 2009).

^{xv} Aynı yılda üç Padişah dönemi yaşanmıştır: 30 Mayıs 1876’da geleneklere uymayan ciddi karışıklıklarla Sultan I. Abdülaziz hal’ edilerek 15 yıllık hükümlüğü sona ermiş, aynı gün yerine yeğeni Sultan V. Murad getirilmiş, ama 3 ay tahtta kalabilmiştir. 31 Ağustos 1876 tarihinde V. Murad’ın hal’ edilmesi üzerine yine aynı gün küçük kardeşi Sultan II. Abdülhamid getirilmiştir.

^{xvi} Dönemin önemli şahsiyetlerinden Kayserili şair Abdi’nin *kıtlık destanında* geçen şu ifadeler kıtlığın vahametini gayet net bir şekilde ortaya koymaktadır (Satoğlu, 2002:263):

Sene bin iki yüz doksan okundu,
Bozuldu revnakı fani cihanın,
Çark-ı felek yine aksine döndü,
Pek düştü telaşa halkı zamanın.

Esti bâd-ı sâmi, muhalif yeller,
Yandı ekin, otlar, çayır, çimenler,
Kurudu çeşmeler, âb-ı revan çaylar,
Bu yıl böyle imiş emri Hûda’nın.

^{xvii} Özellikle misyonerler tarafından verilen bu tür bilgilerin bölgede bulunan kiliselerin krizi fırsat bilerek halk nezdinde nüfuzlarını artırmak için ülkelerinden daha fazla maddi yardım gelmesini sağlamaya dönük olduğunu unutmamak lazım gelir. Zaten kuraklık krizinin bölgede misyonerlik faaliyetlerini artırdığı genel olarak bilinen bir durumdur.

^{xviii} Küçükbaş hayvan zayıtlarının şiddeti konusunda bir fikir vermesi bakımından bir Amerikan gazetesinde (*The Levant Herald*) çıkan haber dikkat çekicidir. Muhtemelen Amerikalı bir misyonerin bilgisine dayanarak verilen habere göre (5 Mayıs 1875), o dönemde bazı köylerde 1873’ten 1875’e iki yıl içerisinde meydana gelen zayıt %94 düzeyine ulaşmıştır. Mesela, bazı köylerde 1873’te 20 bin adet olan küçükbaş hayvan sayısı 600’e, 3 bin olan sayı da 65’e kadar düşmüştür (Bayar, 2013: 157-58). Başka bir kaynak hayvan sayısının onda bire düştüğünü söyler (Sevimay, 1995: 301). Yine şair Abdi durumu gayet net bir şekilde ortaya koymaktadır (Satoğlu, 2002: 263):

Ot bitmedi, yandı gitti ovalar,
Aç kaldı koyunlar, atlar, develer,
Ot yerine yaprak yedi mayalar,
Zebun oldu, tüyü döndü hayvanın.

Yaz gitti, güz gitti, kara kış geldi,
Mal sahiplerini kasavet aldı,
Çok davar, sığır açlıktan bunaldı,
Çeteni bir altına çıktı samanın.

^{xix} Hatta bölgeden asker celbi bile azalmış, bu da zaten zorda olan devletin güvenlik sorununu daha da artırmıştır.

^{xx} Kırşehirli Âşık Hüseyin’in dizeleri hem vatandaş-devlet ilişkisini hem de fakir-zengin ya da akraba ve komşu ilişkilerindeki kırılganlıkları daha iyi anlatmaktadır (<https://tr-tr.facebook.com/notes/10151536664069095/>):

Kıtlık çöktü Kırşehir’e Keskin’e,
Kayseri, Nevşehir, Yozgat üstüne,
Kimse bakmaz emmi dayı dostuna,
Her birimiz bir hal olduk Yâreden.

Hökümet mültezim başında savar,
Çarşıya varınca zaptiye kovar,
Halini arz etsen yatırır döver,
Her tarafta birden yandık Yâreden.

EKLER**EK Tablo 1: Kayseri Merkez Mahalleleri Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defterleri**

	Mevki	Defter Numarası	Cilt Numarası	Varak Sayısı	Tarihî (Hicri)
1	Kayseri Merkez Mah.	1	1	103	1289-1290-1291
2	Kayseri Merkez Mah.	1	2	93	1289-1290-1291
3	Kayseri Merkez Mah.	1	3	112	
4	Kayseri Merkez Mah.	1	4	101	1290
5	Kayseri Merkez Mah.	1	6	89	
6	Kayseri Merkez Mah.	1	7	96	
7	Kayseri Merkez Mah.	1	8	85	
8	Kayseri Merkez Mah.	1	9	92	
9	Kayseri Merkez Mah.	1	10	99	
10	Kayseri Merkez Mah.	1	11	96	1289-1290
11	Kayseri Merkez Mah.	1	12	89	1289-1291
12	Kayseri Merkez Mah.	1	13	87	
13	Kayseri Merkez Mah.	1	14	90	
14	Kayseri Merkez Mah.	1	15	91	
15	Kayseri Merkez Mah.	1	16	89	
16	Kayseri Merkez Mah.	1	17	82	
17	Kayseri Merkez Mah.	1	18	86	
18	Kayseri Merkez Mah.	1	19	91	
19	Kayseri Merkez Mah.	1	91	25	
20	Kayseri Merkez Mah.	1	94	106	
21	Kayseri Merkez Mah.	1	110	9	1290-1291
22	Kayseri Merkez Mah.	2	1	96	1289
23	Kayseri Merkez Mah.	2	2	87	1289-1290-1291-1292-1293-1294
24	Kayseri Merkez Mah.	2	20	97	
25	Kayseri Merkez Mah.	2	22	88	1289-1290
26	Kayseri Merkez Mah.	2	23	98	
27	Kayseri Merkez Mah.	2	24	97	
28	Kayseri Merkez Mah.	2	26	75	
29	Kayseri Merkez Mah.	2	27	86	
30	Kayseri Merkez Mah.	2	28	86	
31	Kayseri Merkez Mah.	2	29	100	
32	Kayseri Merkez Mah.	2	30	122	
33	Kayseri Merkez Mah.	2	31	101	
34	Kayseri Merkez Mah.	2	35	87	1289-1290-1291
35	Kayseri Merkez Mah.	2	36	110	
36	Kayseri Merkez Mah.	2	37	83	
37	Kayseri Merkez Mah.	2	38	83	
38	Kayseri Merkez Mah.	2	39	91	
39	Kayseri Merkez Mah.	2	40	84	

40	Kayseri Merkez Mah.	2	41	81	
41	Kayseri Merkez Mah.	2	98	104	
42	Kayseri Merkez Mah.	2	102	106	
43	Kayseri Merkez Mah.	2	103	16	
44	Kayseri Merkez Mah.	2	105	108	
45	Kayseri Merkez Mah.	2	107	98	1289-1290-1291
46	Kayseri Merkez Mah.	2	110	89	1289-1290-1291
47	Kayseri Merkez Mah.	3-4	60	104	
48	Kayseri Merkez Mah.	3	42	96	
49	Kayseri Merkez Mah.	3	43	93	
50	Kayseri Merkez Mah.	3	44	104	
51	Kayseri Merkez Mah.	3	45	106	
52	Kayseri Merkez Mah.	3	46	83	
53	Kayseri Merkez Mah.	3	47	71	
54	Kayseri Merkez Mah.	3	48	79	
55	Kayseri Merkez Mah.	3	49	105	
56	Kayseri Merkez Mah.	3	50	89	
57	Kayseri Merkez Mah.	3	51	78	
58	Kayseri Merkez Mah.	3	52	94	
59	Kayseri Merkez Mah.	3	53	113	
60	Kayseri Merkez Mah.	3	54	123	
61	Kayseri Merkez Mah.	3	55	103	
62	Kayseri Merkez Mah.	3	56	117	
63	Kayseri Merkez Mah.	3	57	116	
64	Kayseri Merkez Mah.	3	58	108	
65	Kayseri Merkez Mah.	3	59	118	
66	Kayseri Merkez Mah.	3	92	95	1289-1290-1291
67	Kayseri Merkez Mah.	3	100	99	
68	Kayseri Merkez Mah.	3	104	7	
69	Kayseri Merkez Mah.	3	106	94	
70	Kayseri Merkez Mah.	4	61	86	
71	Kayseri Merkez Mah.	4	62	94	
72	Kayseri Merkez Mah.	4	63	76	
73	Kayseri Merkez Mah.	4	64	94	
74	Kayseri Merkez Mah.	4	65	107	
75	Kayseri Merkez Mah.	4	66	97	
76	Kayseri Merkez Mah.	4	67	93	
77	Kayseri Merkez Mah.	4	68	94	
78	Kayseri Merkez Mah.	4	69	81	
79	Kayseri Merkez Mah.	4	70	89	
80	Kayseri Merkez Mah.	4	71	94	
81	Kayseri Merkez Mah.	4	72	79	
82	Kayseri Merkez Mah.	4	73	96	
83	Kayseri Merkez Mah.	4	75	77	
84	Kayseri Merkez Mah.	4	76	82	

85	Kayseri Merkez Mah.	4	104	2	
86	Kayseri Merkez Mah.	4	106	6	
87	Kayseri Merkez Mah.	4	107	102	
88	Kayseri Merkez Mah.	4	108	96	
89	Kayseri Merkez Mah.	4	109	55	
90	Kayseri Merkez Mah.	5	78	87	
91	Kayseri Merkez Mah.	5	79	112	
92	Kayseri Merkez Mah.	5	80	96	
93	Kayseri Merkez Mah.	5	81	113	
94	Kayseri Merkez Mah.	5	82	103	
95	Kayseri Merkez Mah.	5	83	101	
96	Kayseri Merkez Mah.	5	84	104	
97	Kayseri Merkez Mah.	5	85	91	
98	Kayseri Merkez Mah.	5	86	87	
99	Kayseri Merkez Mah.	5	87	80	
100	Kayseri Merkez Mah.	5	88	74	
101	Kayseri Merkez Mah.	5	89	78	
102	Kayseri Merkez Mah.	5	90	90	
103	Kayseri Merkez Mah.	5	93	99	
104	Kayseri Merkez Mah.	5	95	100	
105	Kayseri Merkez Mah.	5	99	94	
106	Kayseri Merkez Mah.	5	101	103	
107	Kayseri Merkez Mah.	5	103	101	
108	Kayseri Karma	111		87	
109	Yabancı	0	1	4	
110	Yabancı	0	2	87	1289-1290-1291-1292-1293-1294

EK Tablo 2: Kayseri Köyleri *Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defterleri*

	Mevki	Defter Numarası	Cilt Numarası	Varak Sayısı	Tarihî
1	Akçakaya	1	6	94	1292
2	Argıcık	2	12	93	1291-1292
3	Endürlük	1	3	92	1289
4	Erkilet	1	4	97	
5	Erkilet	1	5	2	
6	Erkilet	1	9	98	
7	Gesi	1	3	99	1289-1290-1291
8	Hacılar	1	8	6	
9	Hisarcık	1	1	101	1292
10	Hisarcık	1	2	97	1292
11	İspile	1	8	100	1292-1293-1294
12	İstefana	1	7	95	1292
13	Kıranardı	1	4	105	1292
14	Kuruköprü	1	9	100	
15	Mancusun	1	1	98	
16	Mancusun	1	2	96	1291
17	Mancusun	1	4	100	1291
18	Salkuma	1	10	1	1292
19	Talas	0	1	26	1288-1289
20	Talas	1	2	100	1287-1288-1289-1290
21	Talas	1	5	105	1287-1288-1289-1290
22	Talas	1	7	1	1287-1288-1289-1290
23	Talas	1	8	2	1287-1288-1289-1290
24	Talas	1	9	62	1287-1288-1289-1290-1291
25	Talas	1	11	2	1289-1290
26	Talas	1	12	97	1287-1288-1289-1290
27	Talas	1	13	5	1287-1288-1289-1290
28	Talas	2	23	101	1287-1288-1289-1290
29	Talas	2	28	103	1287-1288-1289-1290
30	Tavlusun	1	3	89	1289

EK-Resim 1: Orijinal Belge Örneği

The document is a historical record with a decorative border. At the top center is a circular emblem with Arabic calligraphy. Below the emblem is a table with multiple columns and rows of handwritten text in Ottoman Turkish. The table is organized into several sections, with some rows containing numerical data. The text is written in a cursive style typical of the period. The document is framed by a decorative border with floral and geometric patterns.

EK-Resim 2: Transkripsiyonu Yapılmış Belge

Kaza	TEZKİRE-İ RUHSATİYE-İ ESNAF						Liva
Kayseriyye							Kayseriyye
Varak							Cilt
47							2
Memleketi	İsmi ve Şöhreti	Umumi			Defter		
Kayseriyye	Hacı İsmail oğlu biraderi Şükrü bin Mehmet	312			1		
Numara-i Ebvab (Kapı Numarası)	Sokak	Mahalle			İkameti		
29	Cinci İmam	Hacı Kılıç			Kayseriyye		
Sene 1290				Sene 1289			
Sanatı	Temettü' (Geliri)	Vergi		Sanatı	Temettü' (Geliri)	Vergi	
	Kuruş	Kuruş	Pare		Kuruş	Kuruş	Pare
Ekmekçi Kalfası	500	15		Ekmekçi Kalfası	500	15	20
						2	—
						17	20
Doksan senesi temettü' vergisi olan bervech-i bala on beş pare teslim-i sandık olduğunu mübeyyin iş bu mahalle temhir kılındı. Fi 2 Nisan Sene 93				Seksen dokuz senesi temettü' vergisi olan bervech-i bala on yedi kuruş yirmi pare teslim-i sandık olduğunu mübeyyin iş bu mahalle temhir kılındı. Fi 2 Nisan Sene 93			
Sene 92				Sene 91			
Sanatı	Temettü'	Vergi		Sanatı	Temettü'	Vergi	
	Kuruş	Kuruş	Pare		Kuruş	Kuruş	Pare
				Ekmekçi Kalfası	500	15	
... senesi temettü' vergisi olan bervech-i bala ...pare teslim-i sandık olduğunu mübeyyin iş bu mahalle temhir kılındı.				Doksan bir senesi temettü' vergisi olan bervech-i bala on beş pare teslim-i sandık olduğunu mübeyyin iş bu mahalle temhir kılındı. Fi 2 Nisan Sene 93			
Sene				Sene			
Sanatı	Temettü'	Vergi		Sanatı	Temettü'	Vergi	
	Kuruş	Kuruş	Pare		Kuruş	Kuruş	Pare
... senesi temettü' vergisi olan bervechibala ...pare teslim-i sandık olduğunu mübeyyin iş bu mahalle temhir kılındı.				... senesi temettü' vergisi olan bervechibala ...pare teslim-i sandık olduğunu mübeyyin iş bu mahalle temhir kılındı.			

EK Tablo 3: Askere Giden Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Amele	300,00	9,50	X	X
Amele	300,00	9,00	X	X
Amele	500,00	15,00		X
Amele	400,00	9,00		X
Amele	350,00	10,50		X
Arpacı	800,00	24,00		X
Arpacı	300,00	9,00		X
Bahçeci	800,00	24,00		X
Hizmetkar	500,00	15,00		X
Muy-tab	800,00	24,00		X
Belli Değil	250,00	7,50	X	X
Toplam	5.300,00	156,50	3 kişi	11 kişi

EK Tablo 4: Ölen Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Amele	300,00	9,00	X	X
Amele	300,00	9,00		X
Amele	1.000,00	30,00	X	X
Bahçeci	300,00	9,00	X	X
Bakkal	500,00	15,00	X	X
Baltacı	400,00	12,00	X	X
Çanakçı	1.250,00	35,50	X	X
Davar Çobanı	500,00	15,00	X	X
Duhancı	500,00	15,00		X
Yağcı	800,00	24,00	X	X
Toplam	5.850,00	173,50	8 kişi	10 kişi

EK Tablo 5: Amel-mânde Olan Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Arpacı	1.750,00	52,50	X	X
Bahçeci	300,00	9,00	X	X
Saraç	1.500,00	45,00	X	X
Toplam	3.550,00	106,50	3 kişi	3 kişi

EK Tablo 6: Kâr- mânde Olan Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Mestçi	300,00	9,00	X	X
Toplam	300,00	9,00	1 kişi	1 kişi

EK Tablo 7: Ma'lul Olan Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Amele	300,00	9,00	X	X
Amele	500,00	15,00	X	X
Muy-tab	800,00	24,00		X
Toplam	1.600,00	48,00	2 kişi	3 kişi

EK Tablo 8: Esir-i Fıraş Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Amele	500,00	15,00	X	X
Toplam	500,00	15,00	1 kişi	1 kişi

EK Tablo 9: Meczub Olan Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Muy-tab Çırağı	200,00	6,00	X	X
Toplam	200,00	6,00	1 kişi	1 kişi

EK Tablo 10: Derviş Olan Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Amele	300,00	9,00	X	X
Toplam	300,00	9,00	1 kişi	1 kişi

EK Tablo 11: Âmâ Olan Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Davar Çırağı	400,00	12,00		X
Kürtüncü	500,00	15,00	X	X
Toplam	900,00	27,00	1 kişi	2 kişi

EK Tablo 12: Hapiste Olanlar

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Bahçeci Çırağı	250,00	7,50		X
Davar Çobanı	800,00	24,00	X	X
Toplam	1.150,00	31,50	1 kişi	2 kişi

EK Tablo 13: Kuşçu'ya Nakil-i Hane Olan Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Muy-tab	800,00	24,00		X
Toplam	800,00	24,00	1 kişi	1 kişi

EK Tablo 14: Tahkik

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Amele	400,00	12,00		X
Toplam	400,00	12,00	1 kişi	1 kişi

EK Tablo 15: Kurra İmamı Olan Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Bahçeci	750,00	22,50	X	X
Toplam	750,00	22,50	1 kişi	1 kişi

EK Tablo 16: Edna Esnaf

Meslek	1873 Yılındaki Geliri	1873 Yılındaki Vergisi	1874 Yılındaki Kişi Sayısı	1875 Yılındaki Kişi Sayısı
Amele	300,00	9,00	X	X
Kalaycı Çırağı	250,00	7,50	X	X
Muy-tab Çırağı	600,00	18,00	X	X
Muy-tab Kalfası	600,00	18,00	X	X
Toplam	1.750,00	52,50	4 kişi	4 kişi

KAYNAKÇA

- BAYAR, Yener; (2013), “1873-1875 Orta Anadolu Kıtılığı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BENMELECH, Efraimand and Michael BORDO; (2014), “The Financial Crisis of 1873 and 19th Century American Corporate Governance”, Internet Address: http://crei.cat/activities/sc_conferences/31/Benmelech_Bordo, Date of Access: 07.05.2014.
- ÇAKIR, Coşkun; (2001), **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, İstanbul: Küre Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; (1996), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- ERDEM, Ekrem; (2006), “Osmanlı Para Sistemi ve Tağış Politikası: Dönemsel Bir Analiz”, **Bankacılar Dergisi**, 56, ss.10-28.
- ERDEM, Ekrem; (2009), **Ahilik: Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Esnaf Teşkilatlanma Modeli**, Ankara: Detay Yayıncılık.
- KAL’A, Ahmet; (1995), “Esnaf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 11, ss. 423-430.
- TESK**; (2015), “Vergi Danışmanlığı”, İnternet Adresi: http://www.tesk.org.tr/tr/mevzuat/14/genelge_detay.php?id=138, Erişim Tarihi: 15.02.2015.
- SATOĞLU, Abdullah, (2002), **Kayseri Ansiklopedisi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SEVİMAY, Hayri Ruhi; (1995), **Cumhuriyete Girerken Ekonomi: Osmanlı Son Dönem Ekonomisi**, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.
- SONRADANBULAN, Serkan; (2013), “Nevşehir’e Dair Dramatik Bir Hikaye: Doksan Kıtılığı 1874”, İnternet Adresi, <https://tr-tr.facebook.com/notes/10151536664069095/>, Erişim Tarihi: 15.02.2015.
- ŞEMSEDDİN-İ SAMİ; [1312] (1989), **Kamus-i Türki**, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defterleri*, KAYTAM (Kayseri ve Yöresi Tarihîni Araştırma Merkezi) Arşivi, Defter 1, Cilt 1.
- Tezkire-i Ruhsâtiye-i Esnaf Defterleri*, KAYTAM (Kayseri ve Yöresi Tarihîni Araştırma Merkezi) Arşivi, Defter 1, Cilt 2.
- YEĞİN, Abdullah; (1991), **Osmanlıca-Türkçe Yeni Lügat**, İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.